

Een prijs voor onderwijs

Het Instituut voor Onderzoek van Overheidsuitgaven heeft onlangs een rapport gepubliceerd over een rechtvaardige toepassing van de profijtgedachte bij de financiering van het onderwijs 1). De conclusie van het rapport luidt dat in de baten, die ten gevolge van het onderwijs aan individuen blijken toe te vallen, argumenten zijn te vinden om aan de onderwijsdeelnemers een hogere bijdrage in de onderwijslasten te vragen, maar dat over de mate waarin dat zou kunnen gebeuren zonder nader onderzoek nog geen definitief uitsluitsel kan worden gegeven 2). In deze notitie zal ik slechts ingaan op twee aspecten van het rapport, namelijk de geldigheid van de grensproductiviteitstheorie en het hanteren van de loonstructuur van 1972 als één van de uitgangspunten voor de berekening van het rendement van hoger onderwijs.

De Boer en Van Ingen gaan er in hun rapport van uit dat de grensproductiviteitstheorie opgaat, zodat „de marginale produktiviteit van de laatst aangetrokken man of vrouw gelijk is aan het beloningspeil” (blz. 31), zoals hun (nogal ongelukkige) formulering luidt. Opvallend is echter het gemak waarmee de auteurs deze veronderstelling aanvaarden. Zij volstaan met het weergeven van een citaat van Blaug (die dit juist de achilleshiel van de „rate of return”-analyse noemt) zonder dat zij naar resultaten van empirisch onderzoek verwijzen.

M.i. is dit laatste een gemis, omdat de gehanteerde veronderstelling van cruciale betekenis is. Ook Van Dijk veronderstelt in zijn in voetnoot 2 genoemde dissertatie dat de loonvoet gelijk is aan de marginale produktiviteit. Volgens hem wordt deze gelijkheid over het algemeen als uitgangspunt voor de analyse genomen 3), waarbij hij zich beroept op een preadvies van De Wolff en Ruiter 4). Deze auteurs beperken zich echter tot het noemen van één theoretisch argument, zonder ook maar een enkele literatuurverwijzing, dus ook niet naar resultaten van empirisch onderzoek. Zulk onderzoek is echter wel gedaan, in welk verband ik zou willen wijzen op een artikel van Gottschalk 5) en de door hem genoemde literatuur.

Gottschalk komt voor de Verenigde Staten tot de (voorzichtige) conclusie dat de beloning van handarbeiders lager is dan hun marginale produktiviteit, terwijl de beloning van kapitaal en van hoofdarbeiders hoger is dan hun respectieve marginale produktiviteiten. Als dit ook voor Nederland zou opgaan zou het maatschappelijk rendement van hoger onderwijs lager zijn dan de door De Boer en Van Ingen berekende 2,5 à 3%. Daardoor zou het verschil met het privaat-economische rendement (een rendement dat volgens de auteurs 6 à 7% bedraagt), nog groter worden. En omdat hun conclusie, dat van de onderwijsdeelnemers een hogere bijdrage in de onderwijslasten kan worden gevraagd, met name op dit verschil is gebaseerd, zou die dus alleen maar worden versterkt.

Het tweede aspect waarop ik in deze notitie wil ingaan heeft betrekking op het hanteren van de loonstructuur van 1972 als uitgangspunt voor de rendementsberekeningen. Deze zijn dus gebaseerd op leeftijd-inkomensprofielen, die zijn afgeleid van „cross section”-gegevens. Dit impliceert dat het rendement van het onderwijs is berekend onder de veronderstelling, dat de loonstructuur van 1972 niet verandert. In werkelijkheid doen zich echter wel veranderingen voor, met name het aanvangssalaris van academici is sinds 1972 aanmerkelijk achtergebleven bij de overige salarissen. Dat is althans het geval bij het rijk, waar dat — in tegenstelling tot bij het bedrijfsleven —

eenvoudig is na te gaan door de openbaarheid van de salarisschalen.

De regelingsloonindex (excl. spaarloon, vakantie-toelage en andere uitkeringen) van volwassen werknemers (met als basis 1972 = 100) komt in januari 1980 uit op 191 voor het totaal en op 184 voor de overheid 6). Dat is aanzienlijk hoger dan de index voor het aanvangssalaris van academici in rijksdienst (basis 1972 = 100), die in januari 1980 op 159 uitkomt 7). Dit betekent dat het rendement van wetenschappelijk onderwijs sinds 1972 is gedaald, een verschijnsel dat zich trouwens niet alleen in Nederland voordoet. Freeman 8) signaleerde al in 1975 dat in de VS het rendement van hoger onderwijs sinds 1969 was gedaald. Aan het begin van de jaren zeventig kwam er een einde aan de gouden tijd van het hoger onderwijs 9). Interessant is de vergelijking die met de jaren dertig kan worden getrokken, toen volgens Ruggles en Ruggles toetreders tot de arbeidsmarkt door de economische depressie met een relatief laag aanvangssalaris genoegen moesten nemen, terwijl „the cohort who were born a decade later and came into the labor market in 1940 are high relative to the cohorts surrounding them and seem to have enjoyed this advantage continuously” 10).

Met name dit laatste aspect van een permanent inkomensvoor- of -nadeel als gevolg van de arbeidsmarkt-situatie ten tijde van toetreding, wordt in het rapport *Een prijs voor onderwijs* geheel buiten beschouwing gelaten. Dit heeft weliswaar geen invloed op de conclusie, als men althans de veronderstelling aanvaardt, dat academici overeenkomstig hun bijdrage aan de nationale economie worden beloond, zoals De Boer en Van Ingen in hun rapport doen. Maar het kan wel van invloed zijn als in een later stadium van het onderzoek de hoogte van de eigen bijdrage moet worden bepaald, terwijl juist van dit punt mag worden verwacht dat het een heet politiek hangijzer zal worden.

M. P. van der Hoek

1) J. de Boer en D. C. van Ingen, *Een prijs voor onderwijs*, Instituut voor Onderzoek van Overheidsuitgaven, Staatsuitgeverij, juni 1980.

2) A.w., blz. 9. Interessant is dat een vertegenwoordiger van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen in de begeleidingscommissie, P. M. H. van Dijk, in zijn op 4 juli 1980 verdedigde proefschrift wel een uitspraak doet over de hoogte van de eigen bijdrage. Hij meent dat „de deelnemers aan het hoger onderwijs in afwachting van nader onderzoek naar de externe effecten in beginsel 1/3 van de directe onderwijsuitgaven ten behoeve van de door hen gekozen studie moeten dragen” (P. M. H. van Dijk, *Hoger-onderwijsbeleid*, dissertatie, Universiteit van Amsterdam, blz. 88).

3) P. M. H. van Dijk, a.w., blz. 48.

4) P. de Wolff en R. Ruiter, *De economie van het onderwijs*, Preadvies voor de Vereniging voor de Staathuishoudkunde, Den Haag, 1968, blz. 113.

5) P. T. Gottschalk, A comparison of marginal productivity and earnings by occupation, *Industrial and Labor Relations Review*, april 1978, blz. 368-378.

6) CBS, *Sociale Maandstatistiek*, april 1980, blz. 34.

7) Berekend op basis van gegevens verstrekt door de afdeling personeelszaken van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

8) R. B. Freeman, Overinvestment in college training?, *The Journal of Human Resources*, zomer 1975, blz. 287-311.

9) R. B. Freeman en J. H. Holloman, The declining value of college going, *Change*, september 1975, blz. 24-31.

10) N. D. Ruggles en R. Ruggles, The anatomy of earnings behavior, in: F. T. Juster (ed.), *The distribution of economic well-being*, Cambridge, Mass., 1977, blz. 124.